

הליכוד

בית הדין העליון

החליטה לדבריו שלא להיענות לסמכות הביקורת של המבקר. לטענת המבקר, סמכותו משתרעת לא רק על ענייני טוהר מידות ומנהל תקין במובן הצר, אלא על מכלול הנושאים שעניינם שמירת הדין על-ידי מוסדות התנועה. סמכות זו מתפרשת על כל נושאי המשרה בתנועה ועל דרך עבודתם. על כן, הגם שאין למבקר סמכות לבקר את תוכן קבלת ההחלטות של וועדת הבחירות ושל וועדת ההיגוי העליונה, קיימת למבקר הסמכות לבדוק ולבקר את דרך קבלתן.

המבקר גם טוען, כי בסמכותו לפרסם מראש, אפריורי, אמות מידה לביקורת, וזאת כדי להנחות ולהדריך את הגופים המבוקרים על מנת שינהגו כראוי באופן שתימנע הביקורת עליהם בדו"ח הביקורת.

מעבר לזה, המבקר טוען כי עבודתו מסוכלת בכך שהתנועה ובעלי תפקידים בה מסרבים להמציא לו את המסמכים הדרשים לעבודתו, לפרסם את החלטותיו והנחיותיו באתר האינטרנט ובאופן כללי אינם משתפים עמו פעולה.

בכתב התשובה היועץ המשפטי טען, כי סמכותו של המבקר מצומצמת מטבעה. המפלגה מבוקרת על ידי מבקר המדינה, על ידי רשם מאגרי מידע ועל ידי רשם המפלגות בהיבטים שונים של פעילותה. על כן ככל שהמבקר ירצה לבחון את ההיבטים שנבחנו על-ידי גופי ביקורת אחרים, יהיה בכך כפל ביקורת שיגרום לבזבוז זמן ומשאבים. כמו כן, על המבקר להקפיד על הפרדת הרשויות וביזור הכוח ולהימנע מלהתערב בהחלטותיהם של מוסדות התנועה בעניינים הנתונים לשיקול דעתם.

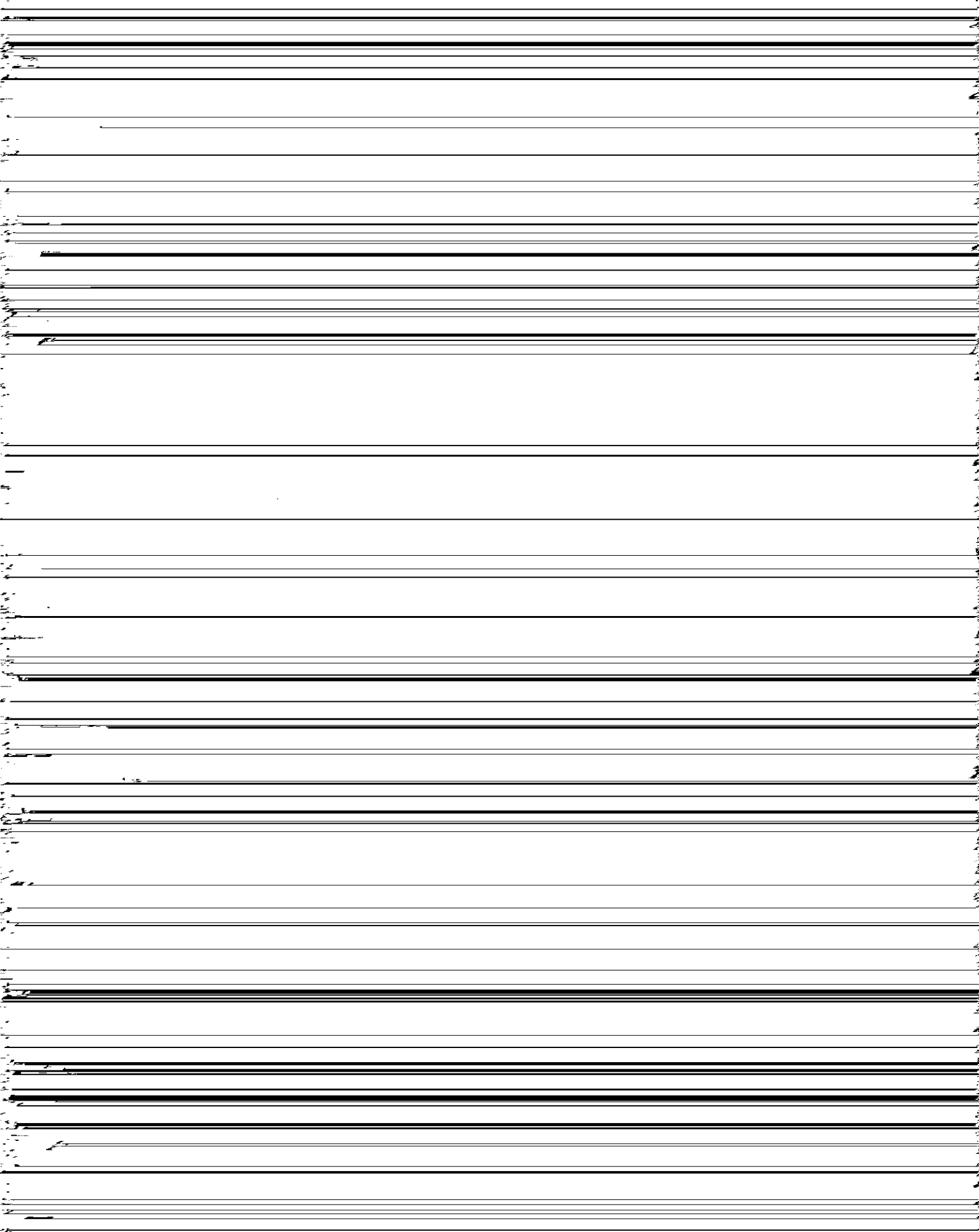
היועץ המשפטי של התנועה טען בתגובתו, כי פנייתו של המבקר ליו"ר וועדת הבחירות בבקשה לברר האם קיימת מדיניות של וועדת הבחירות בקשר לעניינים שבסמכותה והאם קיימים נהלים וקריטריונים להפעלת שיקול דעתה וכן הבקשה לעיין בהחלטותיה אינה כדין, מכיוון שהיא חורגת מסמכותו של המבקר. אין המבקר מוסמך לבדוק את ההחלטות לגופן.

היועץ המשפטי טוען כי המבקר חרג מסמכותו כאשר דרש לקבל את החלטותיה של וועדת ההיגוי המוניציפלית ופרסם "אמות מידה" מנחות להפעלת שיקול דעתה. המבקר התערב בכך בעבודת הרשות המבצעת של התנועה, באופן המפר את עקרון הפרדת הרשויות ופוגע בדמוקרטיה התנועתית.

לעניין תנאי העבודה והשכר של המבקר, היועץ המשפטי טוען כי אלה צריכים להיגזר מהיקף עבודתו הנובע מסמכויותיו ותפקידיו על פי החוקה. בשים לב להיקף הביקורת של מסודות הביקורת האחרים על פעילות התנועה וכן בשים לב לסייגים לביקורת שמציבה החוקה, תפקידי המבקר הנם מצומצמים יחסית ודורשים עשרות, לכל היותר כמה מאות שעות עבודה בשנה. עד כה מבקרי הליכוד שלא מקרב משרדים חיצוניים שעיסוקם בביקורת לא קיבלו שכר והפרשנות הנכונה של סעיף 130(ג) לחוק הנה שבמצב הרגיל המבקר אינו זכאי לשכר.

הליכוד

מפלגת הימין הליברלי

למען המפלגה. בעלי התפקידים וחברי המוסדות אוחזים אפוא בסמכויות ושולטים על משאבים שהופקדו בידיהם למען מטרה מסוימת.

מצב זה של סמכויות ומשאבים המופקדים בידי קבוצה קטנה של אנשים במטרה שישתמשו בהם למען הכלל יוצר מה שמכונה בספרות המחקרית "בעיית הסוכן", או "בעיית הנציג". זהו מצב בו בעל התפקיד עומד בניגוד עניינים מסויים בין אינטרס שלו עצמו, או של קבוצה צרה אותה הוא מייצג, לבין אינטרס של הארגון, התנועה, או הכלל אותו הוא אמור לשרת.

בעל הסמכות עלול להשתמש בסמכות לטובתו הוא, או לטובת מקורביו, בניגוד לטובת התנועה. הרוב עלול להשתמש בסמכותו כדי למנוע מן המיעוט להתחרות בו ולהביע את עמדותיו. בעלי שליטה במנגנון התנועתי עלולים לעשות בסמכויותיהם שימוש מניפולטיבי במטרה לקדם נושאים ואנשים הקרובים לליבם, תוך פעולה בהתאם לחוקת התנועה, אך בניגוד לרוחה.

בעיות אלה קיימות בכל חברה אנושית, קל וחומר הן קיימות בכל התארגנות פוליטית המבקשת להגיע לשלטון ולהחזיק בו באמצעים דמוקרטיים ולצד זה לקיים דמוקרטיה מפלגתית.

המוסדות הפנימיים של המפלגה, מבנה וחלוקת הסמכויות נועדו למתן את בעיית הנציג ולהתמודד עמה. תקנון המפלגה (החוקה), המרכז והמוסד לביקורת נועדו אפוא להתמודד עם בעיית הנציג. באספקלריה זו יש לראות את תפקידו של המבקר.

מבקר המפלגה הוא חלק מן המנגנון הפנימי שנועד להתמודד עם בעיית הנציג המתעוררת כאשר כוחות וסמכויות ביחס לכלל מופקדות בידיהם של מעטים. המבקר, על אף הגדרתו כמבקר פנימי, אינו חלק רגיל ממנגנון המפלגה. תפקידו להשקיף על פעילות המנגנון ולבחון אותו בעין ביקורתית. הוא בודק האם המפלגה מתנהלת בהתאם לחוק לחוקה, לנהלים ולנוהגים המקובלים, האם הסמכויות שניתנו לבעלי התפקידים השונים משמשות לתכלית לשמה ניתנו, האם משאבי המפלגה אינם מתבזבזים בצורה לא תקינה, או לא יעילה. תפקידו של המבקר הוא לוודא כי ענייניה הפנימיים של המפלגה מנהלים בטוהר וביושר, בהתאם לחוקיה וסדריה, כי בהתנהלותה תוכה של המפלגה כברה וברה המצוי הוא קרוב ככל האפשר לברה הרצוי.

מעבר לכך, המפלגה מבקשת לזכות באמון הציבור. אין אמון ללא יושרה וללא טוהר מידות. כדי לזכות באמון המפלגה צריכה לא די בכך שהמפלגה תתנהל ביושר וטוהר המידות, היא צריכה להקרין כי ענייניה הפנימיים מתנהלים בהתאם לערכיה המוצהרים.

תפקיד המבקר מעוגן בחוק המפלגות, תשנ"ב-1992. החוק מונה את המוסד לביקורת בין מוסדות חובה במפלגה. אולם, השאלה האם חוק הביקורת הפנימית, תשנ"ב-1992 חל על מפלגה אינה נקיה מספקות. סעיף 1 לחוק הביקורת הפנימית מגדיר "גוף ציבורי" כגוף מבוקר לפי סעיף 9 לחוק מבקר המדינה, תשי"ח-1958, גוף נתמך כמשמעותו בחוק יסודות התקציב תשמ"ה-1985,

קופת חולים, מועצה דתית, או בנק ישראל. סעיף 13(ב) לחוק משווה את מעמדה של מפלגה לעניין ניהול ענייניה הכספיים למעמדו של גוף מבוקר, אולם הביקורת מוגבלת אך לניהול העניינים הכספיים. תחולת הביקורת לפי חוק מבקר המדינה על המפלגה הנה חלקית. המפלגה אינה גוף מבוקר כשמעו בסעיף 9 לחוק מבקר המדינה, ולכן גם חוק הביקורת הפנימית אינו חל על המפלגה במישרין.

לנוכח דימיון פונקציונלי בין תפקיד מבקר המפלגה לבין תפקיד מבקר הפנים בגוף ציבורי לפי חוק הביקורת הפנימית, סבורים אנו כי יש להקיש מן החוק ביחס לסמכויותיו של המבקר וביחס לכלים שיש בידו לצורך מילוי תפקידו.

מצוידים בתובנות אלה, נפנה אפוא לשאלות שבמחלוקת בין הצדדים.

בשאלת היקף סמכויותיו של המבקר, מקובל עלינו כי המבקר סמכותו רחבה מזו שטוען לה היועץ המשפטי. המבקר רשאי לבדוק את ניהול ענייניה של התנועה ורשאי הוא לבקר את הפעילות השוטפת של מוסדות התנועה, ולא רק להתריע על מעשי שחיתות מובהקים. ניהול תקין פירושו לא רק הימנעות מניגוד עניינים, הימנעות ממינויים לא תקינים ומניעת בזבזים. ניהול תקין כולל גם פעולה של מוסדות המפלגה בהתאם לחוקתה וכלליה, שקיפות, הוגנות ומניעת ניצול המנגנון המפלגתי, משאבים וסמכויות של המוסדות לצרכים פוליטיים צרים של קבוצה זו או אחרת. ניהול תקין פירושו ניהול ענייני המפלגה בהגינות ובתום לב, תוך מתן הזדמנות לכל חבר מפלגה ולכל חברת מוסדות ליטול חלק בניהול ענייני המפלגה בהתאם לחוקתה, כלליה ותקנותיה. ראייה צרה של תפקידי המבקר אינה עולה בקנה אחד עם אופייה של המפלגה כגוף ציבורי הנוטל חלק מרכזי במערכת השלטון הדמוקרטי. בעקבות חקיקת חוק המפלגות הפכה להיות לכלי מרכזי במימוש הדמוקרטיה הישראלית. כלי זה צריך שיהיה טהור. כלי זה צריך שיתנהל בצורה דמוקרטית ותקינה, באופן שיאפשר לכל חבר תנועה הזדמנות שווה לבטא את דעותיו ולהשפיע על דרכה. צמצום תפקידיה של הביקורת הפנימית לסוגיות שחיתות מובהקות, שימוש יעיל בכספים ומניעת ניגוד עניינים והעדפת מקורבים יחטיא את התכלית של הגוף המבקר כאחד המנגנונים שנועדו להתמודד עם בעיית הנציג.

מקובלת עלינו, עם זאת, טענתו של היועץ המשפטי, לפיה אל לו לערוך ביקורת בעניינים הנתונים לביקורתו של מבקר המדינה, או לביקורתם של גופים רגולטוריים כגון רשם המפלגות, או רשם מאגרי מידע. משאבי התנועה ומשאבי המבקר מוגבלים. אלומת האור של ביקורת הפנים צרה למדי, ולכן לא יהא זה נכון להפנותה למקומות שמוארים בזרקוריהם של אחרים. אין באמור כדי לנעול לחלוטין את דרכו של מבקר התנועה לעסוק בנושאים ובעניינים שבהם משרד מבקר המדינה, או גופי ביקורת אחרים, אומרים את דברים על דרך שגרה. יתכנו בהחלט מצבים שבעקבות ביקורת חיצונית יבקשו מוסדות התנועה לברר וללבן סוגיה שעלתה בדו"ח הביקורת, במצבים אלה וודאי שהמבקר יוכל לבחון ולבדוק את הנושא שכבר נכתב לגביו דו"ח ביקורת

חיצוני. אולם, מדובר במצבים קיצוניים וחריגים, כאשר ממצאי הביקורת מצריכים המשך בדיקה פנימית. לרוב, לא יהא זה מוצדק ולא יהא זה יעיל לחרוש פעמיים את אותו התלם.

מקביעתנו כי אנו מקישים מחוק הבקורת הפנימית לעניין סמכויות המבקר הפנימי במפלגה, נגזרת גם המסקנה כי תכנית הבקורת השנתית שיציע המבקר כפופה לאישור מנהלת התנועה ומזכירותה ואלה גם מוסמכות להטיל על המבקר מטלות משלהן.

ג. ביקורת בזמן אמת או בדיעבד

סוגיה נוספת שנחלקו בה המבקר והיועץ המשפטי היא שאלת עיתוי הביקורת. האם המבקר רשאי לפרסם מראש הנחיות ואמות מידה לביקורת, והאם הוא רשאי לערוך ביקורת "בזמן אמת". בסוגיה זו דעתנו היא כדעת היועץ המשפטי.

מוסד המבקר הנו מוסד נפרד מכל מוסדות התנועה. אסור למבקר לשאת בכל תפקיד אחר במוסד ממוסדות התנועה (סעיף 130(ב) לחוקה). המבקר אינו יכול להיות חלק מן הרשות המבצעת, אותה ואת החלטותיה הוא אמור לבקר (ר' בג"צ 531/79 סיעת הליכוד בעיריית פתח-תקווה נ' מועצת עיריית פתח-תקווה, פ"ד ל"ד (2) 566).

עריכת ביקורת בעת ובמקביל לקבלת ההחלטות, וקל וחומר פרסום הנחיות ואמות מידה לקבלת ההחלטות, מטשטשת את הגבול בין ביקורת על החלטה להשתתפות בקבלתה. יש לאפשר לגורם המוסמך לקבל את ההחלטה ורק לאחר קבלתה (ולרוב גם לאחר יישומה) לבוא עליה בביקורת. עמדה על כך השופטת ומבקרת המדינה מרים בן פורת ז"ל בספרה **חוק יסוד: מבקר המדינה** (פירוש לחוקי יסוד, בעריכת יצחק זמיר, תשס"ה-2005) בעמ' 174-173:

אין בחוק היסוד בפרט ובדין בכלל הוראה הקובעת באיזה שלב של המעשה הנבדק יש לערוך את הביקורת. כלל הוא – כמקובל בישראל ובמדינות רבות בעולם – שכרגיל היא נערכת לאחר מעשה. כך גם מתבקש מעצם הפרדת הרשויות. קיימת חזקת תקינות של פעולות המנהל ואין להפריע לו בביצוע תפקידיו, אלא אם קיימת סיבה כבדת משקל המצדיקה לנהוג אחרת. כוונת המחוקק היא שמבקר המדינה יבקר את פעולות המדינה ולא שינהל אותה. ביקורת תכופה בזמן אמת מתקרבת לניהול. קיימים אומנם בלמים ואיזונים (checks and balances) בין רשות לרשות, אך כרגיל אין מלכות אחת נוגעת ברעותה. לכן "הרשות המבקרת" מתערבת לפני מעשה רק במקרים נדירים המצדיקים זאת. סטייה מהכלל הרגיל מחייבת זהירות ושקילה קפדנית אם אכן קיימות סיבות כבדות משקל – כגון, נזק חמור ובלתי הפיך העלול לנבוע מהמעשה אם לא יבוקר לפני שיושלם.

לדברים אלה אנו, בכל הכבוד, מסכימים. ביקורת בזמן אמת עלולה להסב נזק הן למבקר והן לגופים המבוקרים ולחברי התנועה. פרסום הנחיות מראש, בשונה מביקורת בדיעבד, הופך את המבקר למנהל העל של התנועה (אם המבוקרים נשמעים להנחיותיו); או פוגע במעמדו של המבקר (כאשר המבוקרים מתעלמים מן ההנחיות שפורסמו).

הליכוד

בית הדין העליון

כך היה כאשר המבקר פרסם מראש אמות מידה לביקורת ביחס לפעילותה של הוועדה המונוציפלית העליונה, תוך ציפייה כי הגוף המבוקר יפעל בהתאם להנחיות אלה. הדבר פוגע במעמדו של המבקר, כאשר המבוקרים מנערים חוצנם מן הכללים שהותוו מראש. הדבר פוגע בציפיותיהם של חברי התנועה, כאשר הנחיות המבקר, שפורסמו בינתיים, לא מיושמות. הדבר יוצר קושי לבית הדין, כאשר פעם אחר פעם הוא מאשר החלטות שהתקבלו שלא בהתאם להנחיות המבקר. מוטב היה לו הביקורת הייתה מתמקדת במעשי העבר ולא מבקשת להשפיע על החלטות

בהווה ובעתיד.

לכן, זולת מקרים קיצוניים וחריגים ביותר, כאשר ביקורת בזמן אמת עשויה בהסתברות גבוהה למנוע נזק חמור ובלתי הפיך, רשאי המבקר לומר את דברו בזמן קבלת ההחלטה או לפנייה. ככלל, המבקר צריך לבקר את החלטות בדיעבד וכאשר מדובר בהחלטות שהגן רצף של תהליך אחד (כמו, למשל, החלטות של וועדת ההיגוי המונוציפאלית), הרי הביקורת תיעשה לאחר רצף החלטות כולו (כלומר, לאחר שהוועדה המונוציפאלית העליונה תקבל את כל החלטותיה לפני הבחירות).

אכן, בחוקה יש יותר מרמז לכך, שהמבקר רשאי גם לטפל בתלונות קונקרטיות על התנהלות מוסדות התנועה. כך לפי סעיף 132(א) לחוקה על המבקר למסור מסקנותיו ל-"מתלונן" ולפי סעיף 133(א) ל-"מתלונן" קיימת זכות לערער על מסקנות הביקורת.

לכן, יתכן בהחלט מצב, שהמבקר יידרש לדון בתלונה פרטנית שבאה ממוסד או רשות תנועתיים או יתכן אף של חברים ביחס לפעולה קונקרטית חרף העובדה שאותו גוף תנועתי אמור עדיין לבצע פעולות דומות באותו רצף.

במצב זה נראה כי אין מניעה שמבקר יפרסם ממצאיו ביחס לתלונה, ברם אז כל צד יוכל לערער על הממצאים, המסקנות וההנחיות לבית הדין של התנועה. מצב זה שונה בתכלית ממתן הנחיות למוסד ממוסדות התנועה בלא קשר למקרה קונקרטי ושלא במסגרת בירור תלונה על החלטה קונקרטית.

ד. פרסום דו"חות והחלטות

כפועל יוצא מקביעתנו ביחס לעיתוי הביקורת, אנו סבורים שככלל, אין זה ראוי שהמבקר יפרסם מראש הנחיות וקווי פעולה להתנהלות והפעלת שיקול הדעת של מוסדות התנועה האחרים. לעומת זאת, דו"חות ביקורת של המבקר ביחס לסוגיות הנתונות לביקורתו מן הראוי לפרסם באמצעי הפרסום העומדים לרשות התנועה, ובכלל זה באתר האינטרנט.

ה. גישה לחומרים ונוכחות בדיונים של מוסדות התנועה.

בעתירתו המבקר הלין על כך שנמנעת ממנו הגישה למסמכים שונים של מוסדות התנועה, הדרושים לו לצורך מילוי תפקידו. כן הלין המבקר בדיון שבפנינו, כי מוסדות שונים של התנועה סירבו לאפשר לו להיות נוכח בדיונים שונים הנוגעים לביצוע תפקידיהם, וזאת לצורך ביקורת.

בדיון לפנינו היועץ המשפטי של התנועה הצהיר, כי המבקר יקבל גישה לכל מסמך שידרוש. הצהרה זו ראויה היא, במיוחד לנוכח הוראותיו הברורות של סעיף 9(א) לחוק הביקורת הפנימית. כאמור, החוק לא חל במישרין על מבקר התנועה, אך בהיות התנועה גוף ציבורי ולכן יש להקיש ממנו. העמדת המסמכים לעיון המבקר אינה בבחינת חסד שעושה עמו המוסד המבוקר, אלא חובה היא שבלעדיה ירוקן תפקידו של המבקר מכל תוכן. אנו מורים אפוא באופן חד משמעי ובלתי משתמע לשני פנים, כי כל מוסד ממוסדות התנועה חייב להעמיד לעיונו של המבקר כל מסמך וכל פריט מידע הדרוש לו למלאכת הביקורת.

שונה המצב בכל הנוגע לנוכחות בדיוני הגופים המבוקרים בזמן אמת. המבקר, כפי שהבהרנו לעיל, אינו אמור, בדרך כלל, לערוך ביקורת על התנהלות מוסדות התנועה בזמן אמת. לכן, ככלל, לצורך ביצוע תפקידו אין צורך כי ינכח בדיוני הגופים המבוקרים. להיפך, נוכחותו זו עלולה להצר את הדיון החופשי לקראת גיבוש ההחלטה ולהשפיע על איכות ההחלטות של הגופים המבוקרים. המבקר אמור לבקר את התוצר הסופי, אין הוא צריך להיחשף לשלבים הגולמיים שלו.

אכן, המבקר אמור לתת את דעתו גם על הליך קבלת ההחלטות. אולם, בגופים אחרים אין המבקר נוכח במהלך דיוניהם של הגופים המבוקרים, אלא מסתפק הוא בבדיקה בדיעבד. כך הוא ביחס לביקורת המדינה – מבקר המדינה הרי אינו נוכח לא בישיבות הממשלה, ולא בדיוניהם של גופים מבוקרים אחרים. כך ראוי שיהיה גם בתנועת הליכוד. חוששנו, כי נוכחות המבקר אומנם עשויה לשפר את הביקורת, אך לפגוע באופן משמעותי באיכות הדיון לקראת קבלת ההחלטות המבוקרות. יש לזכור, כי הביקורת אינה העיקר. המטרה החשובה ביותר היא פעילות תקינה של מסודות התנועה, הביקורת אמורה לשפרם, לא לשתקם.

כך גם אנו למדים מסעיף 136 לחוקת הליכוד, הקובע כי המבקר הפנימי וצוותו יוכלו להשתתף כמשקיפים בישיבות מרכז הליכוד, המזכירות והלשכה – הא ותו לא. מכלל הן שומעין אנו את הלאו – אין המבקר רשאי לכפות השתתפותו בישיבותיהם של מוסדות אחרים של התנועה.

1. היקף משרתו ותנאי שכרו של המבקר

המבקר הלין בפנינו על כך שלא נחתם עמו הסכם שכר, וטען שעצמאותו של המבקר נקנית בכך ששכרו ישולם על בסיס חודשי ובאופן קבוע, כדי שלמבוקרים לא תהיה האפשרות להשפיע על שכרו ובכך להקהות את שיני ביקורתו.

בית הדין העליון

לטענה זו, בכל הכבוד, אנו מסכימים. מקובל עלינו, שמשרת המבקר, לנוכח היקף העבודה הכרוך בה אינה יכולה להיעשות בהתנדבות. מדובר בתנועה גדולה, הגדולה בישראל, אשר לה נכסים והתחייבויות לצידן, אשר מוסדותיה פעילים וענייניה מרובים. החוקה קובעת כי לתנועה יהיה מבקר נבחר, הדין קובע שחובה שיהא לתנועה מוסד לביקורת. מדובר מוסד סטטוטורי בתנועה גדולה ופעילה.

מקובל עלינו גם, כי כדי שהביקורת תהיה עצמאית ויעילה, שכרו של המבקר צריך להיקבע מראש וחלילה שיתאפשר להתאימו מעת לעת למידת שביעות הרצון של המבוקרים מן הביקורת. שמא, יהפוך המבקר למריונטה בידי המבוקר. על חשיבות הבטחת שכרו של המבקר אנו למדים גם מכך שהכנסת ראתה לעגן את ההוראות בדבר שכרו של מבקר המדינה בחוק יסוד (סעיף 11 לחוק יסוד: מבקר המדינה).

עוד טרם תוקנה חוקת התנועה וקבעה כי שכר המבקר יקבע על ידי שופט, סברנו כי בשלב הזה טרם הונחו בפנינו די נתונים כדי לקבוע מה היקף משרתו ומה היקף שכרו הראוי של המבקר. ספק היה בעינינו, אם היה זה ראוי שבית דין יקצוב למבקר שכר. העדפנו כי עניין זה יוסדר בהחלטה של המזכירות, או לכל הפחות בהוראת מנכ"ל, שתהא מוסכמת גם על המבקר. החלטת הוועדה ייתרה הצגת תובנות נוספות שגיבשנו בהקשר שכרו של המבקר באשר חזקה על השופט שיתמנה לתפקיד שיעשה מלאכתו נאמנה ואין זה מן הראוי שבית הדין יתייחס לנושא מעבר לנאמר עד כה. עם זאת, באשר לא נקבע לוח זמנים למינוי השופט ולסיום עבודתו, ובניגוד לבעלי התפקידים האחרים שקביעת שכרם העתידי נמסרה לשופט, שאלת שכרו של המבקר עומדת פתוחה, אנו פונים לצדדים לקיים ביניהם מו"מ בתום לב ובשקיפות מליאה, כראוי לבעלי תפקידים עמיתים שמשימתם המשותפת להגיע להסדר זמני סביר שאין בו לקבוע מסמרות לעתיד, המבוסס על התגמול שהיה נהוג בתקופת המבקר הקודם ועל היקף עבודת המבקר, לחילופין ניתן לקבוע סכום שיהווה מקדמה כאשר הצדדים מסכימים שקביעת השופט תחול למפרע באופן שהפרש יתווסף או יקוזז על פי העניין משכר המבקר לאחר קביעת השופט.

2. סיכום

שמענו בקשב רב את טענות הצדדים, והרהרנו רבות בשקלא וטריא בניהם. מובן לנו, כי תפקיד המבקר אינו תפקיד קל ואין מטרתו לעורר אהדתם של המבוקרים. ברם, ספק אם עימות חזיתי בין מבוקרים למבקר היא הדרך היחידה למלא תפקיד זה. דברי חכמים בנחת נשמעים (קהלת, ט, מ"ז). ולא נותר לנו אלא לקוות שפסק דיננו זה יהיה בבחינת סוף פסוק למחלוקות בין התנועה